

Ethiek

Een verkiezingsprogramma bevat plannen en beloften, wensen en doelstellingen. Natuurlijk. Dat kan moeilijk anders. Maar minstens even belangrijk is hoe een rector zich opstelt tegenover vragen en problemen die mensen betreffen en die zich onverwacht aandienen. Welke ethische criteria hanteert hij daarbij? Weet hij ze ook aan te houden? Hoe gaat hij om met externe druk, van politiek, media of bedrijven bijvoorbeeld? En van welke visie op mens en samenleving vertrekt hij?

Om met de laatste vraag te beginnen: zeker niet van een visie gebaseerd op *compliance*. *Compliance* betekent: werden alle zorgvuldig uitgeschreven regels strikt nageleefd? Vinkten we alle puntjes netjes af? Voldeden we aan elk voorschrift? Natuurlijk zijn voorschriften, regels en procedures van groot belang. We moeten en willen ze strikt volgen. Maar dat is niet genoeg. Regels behoren tot het domein van het recht, zijn juridisch van aard. Een groot gevaar bestaat erin deze rechtsregels te verwarren of samen te laten vallen met een morele visie. Die benadering ontslaat bestuurders van een eigen oordeel gebaseerd op een, in mijn geval personalistische, mensvisie en een gevormd geweten. De regels beslissen, niet wie ze toepast. Een zakelijke, mechanische aanpak wordt 'uitgerold' over de mens en de concrete situatie waarin hij verkeert. Die mechanische visie komt wie ze toepast trouwens goed uit. Hij hoeft geen risico te nemen. Als alle regels zijn gevolgd, kan hij zijn handen wassen in onschuld.

Een werkelijk ethische aanpak is echter niet enkel formeel, maar ook inhoudelijk. Hij gaat niet uit van een abstract ideaalbeeld van de mensheid, van een utopie, maar van de waardigheid van iedere persoon, hoe kwetsbaar en gehavend die ook is. Wie moreel handelt, laat niemand vallen, natuurlijk niet het slachtoffer, maar evenmin de dader. En vanzelfsprekend zonder dat die barmhartige houding tot besluiteloosheid of de vlucht voor een verantwoordelijke houding leidt.

Bij conflicten en problemen aan de universiteit gold de voorbije jaren volgende aanpak, een werkwijze die ik strikt wil aanhouden en verder expliciteren:

Alle bestaande procedures worden met uiterste zorgvuldigheid toegepast. De KU Leuven ontwikkelde de voorbije jaren sterke procedures op allerlei gebieden, van seksueel grensoverschrijdend gedrag over interne tucht tot wetenschappelijke integriteit. De toepassing van die normen geschiedt in strikte overeenstemming met de principes voortvloeiend uit artikel 6 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, namelijk de beginselen van het behoorlijk proces. Fouten worden aangepakt, tegelijk geldt het vermoeden van onschuld tot het bewijs van het tegendeel. Er is ruimschoots plaats voor woord en wederwoord en voor de rechten van de verdediging. Indien er mogelijk van strafrechtelijke overtredingen sprake is, wordt het dossier aan de bevoegde gerechtelijke instanties toevertrouwd vooraleer er op dat concrete punt door de universiteit definitieve beslissingen worden genomen. Wie aan de universiteit werkt, mag nooit minder rechten hebben dan andere burgers. Het is aan de rector om daarover te waken. Niet alleen omdat de universiteit in het tegenovergestelde geval juridische procedures riskeert, maar ook en vooral omdat behoorlijke rechtsbescherming, in overeenstemming met de mensenrechtenconventies, het ethische minimum is van elk deugdelijk bestuur.

Wanneer uiteindelijk sancties noodzakelijk blijken, zal de universiteit die nemen, in overeenstemming met de geldende rechtsregels. Het is van het uiterste belang dat slachtoffers genoegdoening krijgen. Tijdens procedures is, zonder zorgvuldigheid te verwaarlozen en zonder onmogelijk te maken dat de verschillende echelons en verantwoordelijken in een systeem van 'checks and balances' hun werk kunnen doen, ook snelheid van belang. Verder is het nodig de aangebrachte schade, voor zover mogelijk, volledig te herstellen. De slachtoffers worden daarbij als mens, als persoon tegemoet getreden. Het gaat niet alleen over het vergoeden van schade, maar over het helen van de mens. Bemiddeling kan daarbij een rol spelen.

Er wordt correct en transparant over fouten gecommuniceerd volgens de wettelijke voorschriften, in de eerste plaats naar feitelijke en mogelijke slachtoffers, tegelijk rekening houdend met ieders bescherming van de privacy. Ook de dader blijft een mens. De universiteit dient hem correct en menselijk te behandelen, ook in geval van externe sancties en ontslag. Externe druk mag dat nooit verhinderen. We verbinden er ons bovendien toe om, tegen heersende maatschappelijke trends in, niemand zomaar aan de schandpaal te binden.

Procedures mogen er nooit toe leiden dat, direct of indirect, de academische vrijheid gevaar loopt. Academici zijn zowel wetenschappers als intellectuelen. "Schoenmaker, blijf bij uw leest" mag dus geen simpele spreuk zijn om moeilijk liggende standpunten die academici buiten hun strikte vakgebied innemen, terug te fluiten. De rector staat garant voor de academische vrijheid en de vrijheid van spreken van alle leden van de universiteit, ook en vooral wanneer hij het zelf met die standpunten oneens is, of wanneer ze een (groot) gedeelte van de samenleving storen. Onnodig te melden dat de rector nooit zwicht voor externe druk, en zijn eigen positie en reputatie volledig ondergeschikt maakt aan die van de universiteit en haar leden.

Ethiek is tenslotte veel meer dan het aandachtig bewaken van de ethische ondergrens. Ethiek heeft in de eerste plaats te maken met het goede doen voor een ander en met zorg voor het geheel. Zo'n vorm van (deugd)ethiek kan alleen maar gedijen in een context waarin vertrouwen wordt gegeven. Het 'goede leven' is in zo'n opvatting veel meer dan alleen maar zorgvuldig het kwaad vermijden. Onze universiteit doet het zo goed in de eerste plaats omdat zoveel mensen zonder berekening en met overgave het goede doen. Naast het bewaken van de grenzen van deze veilige ruimte, is het in de eerste plaats de taak van de rector om die ruimte van vertrouwen om het goede te doen te vrijwaren, in het bijzonder wanneer ze dreigt overwoekerd of zelfs vervangen te worden door regels en procedures, of nog erger, door de terugkeer van de praktijk van de schandpaal.

Zo komen we uit bij de visie die aan deze aanpak in vijf punten ten grondslag ligt. Die klinkt samengevat als volgt. Recht en moraal vallen niet samen. Rechtsbescherming voor iedereen is een ethisch minimum ook al reikt ethiek veel verder. Naast de juridische aanpak, is er ook een menselijke, die een zorgvuldig afwegen van alle factoren vergt, en stoelt op het gevormde geweten van wie bij delicate beslissingen is betrokken. Geen enkele moeilijke afweging wordt geschuwd, en tegelijk wordt niemand in de steek gelaten.